

Posudok oponenta dizertačnej práce Petra Vyšného:

Štát, právo a každodenný život v aztéckom Tenochtitlane

Práca Doc. Vyšného ako celok pôsobí hneď od začiatku veľmi koncentrovane a kompetentne. Napriek tomu dovoľte, aby som začal pár kritickými poznámkami. V prvom rade by som chcel upozorniť na niektoré neštandardné používanie termínov. Neštandardné píšem preto, lebo práca napísaná v slovenskom jazyku by mala rešpektovať štandardy zavedené do slovenčiny v predchádzajúcich prácach s touto tematikou a nie zavádzať ich nanovo. V tomto zmysle existuje v slovenčine už relatívne veľa článkov i kníh s mezoamerickou tematikou, ktoré dodržia jednotnú ortografiu. Uvedme napríklad tu zapisované Texcoco, ale dlhodobo je zavedené Tezcoco (aby sa vyhlo nesprávnemu čítaniu x/š, tu ide o x/s pričom x/š je v iných koloniálnych názvoch správne, túto ortografiu používa aj veľká časť moderných transkripcií). Ďalej máme v slovenčine zuya, tu sa používa zuyúa atď. Za nepochopiteľné považujem používanie tvarov Tenochca, Mexica, Tlapaneca..., pričom v slovníku, ktorý je súčasťou práce Slnko zemetrasenia vydané v roku 2015 sme s Doc. Hlúškom veľmi jasne načrtli zásady tvorby slovenských názvov pre mexické indiánske etniká. Nie je zmysluplné, ak (navyše v krátkom časovom odstupe) niekto používa nekonvenčné kritériá.

V práci sa používa výraz „postklasický“, pričom vo všetkej slovenskej literatúre dôsledne používame termín „poklasický“. Tiež nesúhlasím celkom s používaním termínu „miešanci“ s. 56 a ďalej, ktorý je dnes už zastaraný a nesie so sebou určité negatívne konotácie, v súčasnej slovenskej odbornej literatúre preferujeme výraz „mestici“.

Slovné spojenie „pozemské kópie in illo tempore“ (pozemské kópie za onoho času, doslovne v onom čase) je v uvedenom kontexte nesprávne časované od Eliadeho základnej kategórie illud tempus (onen čas), (s. 131).

Problematika konštruovania národnej identity v Mexiku je veľmi problematická a teoreticky náročná oblasť, krátke glosy, nesúvisiace s témou práce a uvedené na str. 12 by som vynechal.

V práci sa viackrát operuje s ríšou Toltékov ako s historickým faktom (s. 14 a na ďalších miestach práce). Napriek tomu, že staršia literatúra s takouto „ríšou“ pracuje, v súčasnosti je reálna existencia Toltékov vyvrátená a ich „ríša“ je považovaná iba za náboženský a ideologický konštrukt vychádzajúci z historických reminiscencií na Teotihuacán. Pojem „ríša Toltékov“ sa v súčasnej literatúre už nepoužíva.

Autorov zámer poukázať na komplexnú determináciu každodenného života aztéckej spoločnosti mocensko-právnym aparátom Tenochtitlanu pokladám za vhodnú teoretickú premisu, ale nie som celkom presvedčený o jej dokázateľnosti. Paralelne totiž existovali zvykové neinštitucionalizované formy, ktoré nemožno bagatelizovať. Mocensko-právny aparát, ako ho poznáme z rímskych dejín, nemôže byť plne sledovateľný v špecifickom kontexte Mezoameriky, kde jestvovali odlišné a veľmi špecifické ontologické a etické kategórie. Mnohé z toho, čo bolo považované za tradíciu bolo spoločensky vymáhateľné a jestvoval na to aj spoločenský konsenzus, otázne je, ako tieto tradičné, konsenzuálne formy uchopiť a či skutočne možno hovoriť o totálnej kontrole a determinácii štátnou

mocou, totiž identická kontrola a komplexná determinácia jednotlivca „od narodenia po smrť“ je pozorovateľná aj u kmeňových spoločností bez štátnych inštitúcií.

Je potrebné brať do úvahy, že Španieli prirovnávali tlatoaniho a jeho moc k cisárovi práve na takom istom základe na akom prirovnávali aztéckych bohov k rímskym, hodnovernosť kroník, ktoré z neznalosti politického a kultúrneho kontextu moc tlatoaniho absolutizovali, bola prebratá do tradície ako fakt. S tvrdením, že tlatoani bol „vrcholný monokratický orgán“ (s. 88) rozhodne nemôžem súhlasiť. Je veľmi pravdepodobné, že pomerne silné postavenie tlatoaniho v čase príchodu Španielov bolo pomerne novým fenoménom, svedčia o tom aj spomienky na moc Tlacaéllela vo funkcii cihuacoatla s podobne silným postavením ako mal tlatoani, pričom táto funkcia sa neskôr stala prakticky bezvýznamná. Máme dostatok indícií veriť, že demokratické prvky vlády: zdvojovanie mocenských funkcií tlatoani-cihuacoatl (podobne ako republikánski konzulovia), či rodová rada (podobná funkcii senátu) sa postupne dostávali do úzadia, a ak si ponecháme paralely s Rímom, za Motecuhzomu II už vládla skutočne vykazuje určité prvky monarchické až absolutistické. Takýto vývoj nie je vo svetových dejinách neobvyklý a aj preto by som bol veľmi opatrný pri vzťahovaní posledného štádia politického vývoja u Aztékov smerom dozadu. To isté platí aj o vzťahoch v trojspolku, kde Doc. Vyšný tvrdí, že dominancia Tenochtitlanu bola od začiatku zjavná. V skutočnosti bolo dominantnou politicko-ideologickou silou Tezcoco a Tenochtitlan vystupoval ako jeho „pomocník“. Totiž politická autorita Tezcoca bola s Tenochtitlanom neporovnateľná, a krivdy spáchané Azcapotzalcom vzbudzovali silnú nevôľu a zjednocovali odporcov tohto hegemóna. Napokon, bol to Nezahualcóyotl, ktorý dal v polovici 15. storočia vybudovať z vďaka za pomoc a ako symbol bratstva, strategickú hrádzu cez jazero, ktorá slané vody zablokovala a obklopila Tenochtitlán sladkou vodou. Tento svojho času technický zázrak umožnil obrovský rozvoj systému chinamp a zniekoľkonásobil poľnohospodársku produkciu Tenochtitlanu. To umožnilo jeho prudký rast a spolu s tribútmi, ktoré mestu plynuli v rámci trojspolku, urobilo z Tenochtitlanu nového hegemóna. Súhlasím s tým, že kronikári s pôvodom v Tezcocu mohli naddimenzovať jeho zásluhy, ale faktom zostáva, že v Tenochtitlane bol literárnym jazykom dialekt Tezcoca a nie naopak, k tomu pristupuje množstvo ďalších historických faktov, ktoré poukazujú na to, že hegemonia Tenochtitlanu sa vyvinula v čase a bola skôr produktom posledných dekád. Španieli okrem toho sledovali kultúrny stereotyp zo svojej materskej krajiny a v čase príchodu „monarchizovali“ Aztécku ríšu, jednak preto, lebo tak bola nastavená ich kultúrna optika a jednak preto, aby zvýšili zásluhy conquisty. Pri rekonštrukcii politickej situácie pred Motecuhzomom II by som bol preto určite opatrnejší.

Úvahy o súkromnom charaktere držania pôdy pipiltin nepovažujem za podložené, a tak ako sám autor na inom mieste dokladá (s. 104-105), išlo skôr o spoločné vlastníctvo v držaní šľachtického rodu, resp. štátu. Súkromné vlastníctvo pôdy ako koncept prišlo podľa môjho názoru jednoznačne až so Španielmi. Pôda sa nedala vlastníť z princípu u veľkej väčšiny mimoeurópskych a verím, že u všetkých predkolumbovských kultúr. To však neznamená, že sa nemohla dediť z titulu príslušnosti k rodu, ktorý ju spravoval, alebo ako súčasť prepožičanej, ale dedenej funkcie.

Morganova definícia štátu by zlyhala v prípade mayských mestských štátov a v súlade s Bondarenkovou kritikou (a keďže autor v práci často zovšeobecňuje a hovorí o mezoamerickom vzorci) musím dodať, že v mezoamerickej forme štátu zohrávali príbuzenské hierarchie dominantnú úlohu a ich nahradenie územnými je viac špekulatívne ako faktografické. Tiež nemožno hovoriť v tomto smere o Mezoamerike ako o jednom celku, pretože sakrálne kráľovstvá Mayov nefungovali na tých istých princípoch ako politické celky stredného Mexika od Teotihuacánu po Tenochtitlan. Na

druhej strane súhlasím s tým, že autor hovorí o „kultovom spoločenstve“, v tomto zmysle by som sa pod definíciu celomezoamerických politických jednotiek podpísal.

Nemyslím, že je správne prevzatie názoru, že „štátny kult zosnulých tlatoque neexistoval“ (s. 188), čomu napríklad odporujú údaje, ktoré nachádzame v známej kronike Bernala Díaz del Castillo o Axayacatlovom paláci.

Ananlyzy v poslednej tretine práce majú vysokú úroveň a napr. s Johanssonovou „rituálnou koprofágiou“ (s. 242) úplne súhlasím, ako aj s ďalšími rozvíjanými koncepciami. Zločiny a ich trestanie, systematizované v závere dávajú jasný obraz o striktnej morálke, ale v istom zmysle aj o rituálnom rozmere aztéckej spravodlivosti (vykonávanie spravodlivosti podľa rituálneho kalendára atď.)

Domnievam sa, že Doc. Vyšný napísal vysoko kvalitnú dizertačnú prácu. Menšie výhrady majú slúžiť skôr ako príspevok do diskusie, prípadne ako námet na menšie korekcie pred publikovaním, ktoré si táto práca určite zaslúži. Má vysoký štandard napriek veľmi náročnej téme, kde sa autor musel vysporiadať s antropologickými, politologickými i štátoprávnymi teóriami na pozadí dobových prameňov. Túto úlohu zvládol výborne, preukázal schopnosti teoreticky modelovať a kriticky pracovať s veľkou sumou koncepcií a historických dát, ktoré zmysluplne porovnáva a vedie k vlastným záverom. Domnievam sa, že práca predstavuje dôležitý príspevok do medzinárodnej diskusie a mala by byť preložená do anglického alebo španielskeho jazyka. Práca spĺňa všetky kritéria kladené na dizertačné práce, klasifikujem ju hodnotením „prospel“ a plne ju odporúčam k obhajobe. Po jej úspešnom absolvovaní navrhujem udeliť Petrovi Vyšnému titul PhD. v zvolenom odbore.

V Bratislave 26.8. 2018

Prof. Milan Kováč, PhD.

Vedúci Katedry porovnávacej religionistiky a Centra mezoamerických štúdií

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave